

## ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ КРЕОЛІЗОВАНИХ ТЕКСТІВ З ЕЛЕМЕНТАМИ НОНСЕНСУ

У статті розглядаються особливості перекладу креолізованих текстів, які містять елементи нонсенсу. Установлено, які виникають труднощі під час перекладу вказаних текстів, та запропоновані шляхи їх подолання. У результаті дослідження зроблені висновки, що обидві складові тексту – вербальна та невербальна – чинять значний вплив на вибір та/або утворення перекладацького відповідника.

*Ключові слова: креолізований текст, лексичний нонсенс, переклад, перекладацький відповідник*

**Воронина К. В. Особенности перевода креолизованных текстов с элементами нонсенса.** В статье рассматриваются особенности перевода креолизованных текстов, содержащих элементы нонсенса. Установлены трудности, возникающие во время перевода упомянутых текстов, и предложены пути их преодоления. В результате исследования сделаны выводы о значительном влиянии обеих составляющих текста – вербальной и невербальной – на выбор и/или создание переводческого соответствия.

*Ключевые слова: креолизованный текст, лексический нонсенс, перевод, переводческое соответствие.*

**Voronina K. V. Particularities of Translating Creolized Texts with Elements of Nonsense.** The article addresses the particularities of translating texts containing elements of nonsense. The difficulties arising while translating those texts are discussed and the ways of their overcoming are presented. The conclusion is made that both verbal and nonverbal components of the text have a considerable impact on selecting/creating the translation equivalent.

*Key words: creolized text, lexical nonsense, translation, translation equivalent.*

Зміна дослідницьких пріоритетів відкриває нові перспективи для подальших розробок, надаючи можливість більш детального аналізу явищ, які донедавна не отримували належної уваги з боку фахівців. До складу недостатньо висвітлених потрапили креолізовані або семіотично ускладнені тексти, роль яких в якості засобу здійснення комунікативної взаємодії останнім часом значно зростає. В умовах сьогоденної комунікації поширене функціонування креолізованого тексту в різних типах дискурсу «свідчить про серйозні зміни в способах передачі відомостей про світ у тих чи інших типах інтеракції» [Гришаева 2003, с. 107].

У теперішній час в лінгвістичних дослідженнях знаходимо розмаїття термінів на позначення тексту, що поєднує елементи різних семіотичних систем: «креолізований текст» [Валина 2003, Ворошилова 2006, Гришаева 2003, Дубовицкая 2011, Корда 2013, Сорокін, Тарасов 1990], «синкретичне повідомлення» [Якобсон 1985], «полікодовий текст» [Большакова 2008, Большинова 1987, Ейгер, Юхт 1974], «візуально залежний текст» [Кияк-Редькович [www](http://www)]. Не зважаючи на вказані розбіжності, вчені погоджуються щодо сутності досліджуваного явища. Наведемо деякі з найбільш поширених дефініцій. Так, під креолізованими текстами розуміють «тексти, фактура яких складається з двох негомогенних частин: вербальної (мовної/мовленнєвої) та невербальної (яка належить до інших знакових систем, ніж природна мова)» [Сорокін, Тарасов 1990, с. 180]; це «тексти, що розглядаються як єдність вербальних та візуальних елементів» [Корда 2013]; або «поєднання вербальних та невербальних, зображальних засобів передачі інформації» [Валина 2003]. Найбільш релевантним для нашого дослідження є якомога широкє тлумачення креолізованого тексту як складного текстового утворення, де вербальні та невербальні елементи утворюють одне візуальне, структурне, смислове та функціональне ціле, що спрямоване на надання комплексного впливу на адресата [Анисимова 2003].

Семіотично ускладнені тексти стають все більш поширеним засобом взаємодії між іншомовними учасниками комунікативного процесу, що потребує здійснення якісного їх перекладу. Отже, **актуальність** даної розробки обумовлена необхідністю ґрунтовного вивчення особливостей перекладу креолізованих текстів. У контексті перекладознавчих студій вказані тексти – надзвичайно цікавий об'єкт дослідження, адже їх переклад «не обмежується перекладом вербальної частини, треба також враховувати повідомлення, яке міститься у зображенні» [Дубовицкая 2011]. **Метою** цієї розробки є вивчення особливостей перекладу креолізованих текстів, що мають елементи лексичного нонсенсу, яке ми

здійснюємо на **матеріалі** творів Е. Ліра *Nonsense Botany* та їх перекладу українською, виконаного О. Мокровольським.

Е. Лір – широко відомий у всьому світі поет та художник, якого по праву визнають одним з родоначальників літературного жанру нонсенс. Творчість цього засновника «поезії нісенітниць» (nonsensical poetry) мала значний вплив на подальший розвиток та становлення літератури не тільки у Великій Британії, а й далеко за її межами, надихаючи поетів та письменників різноманітних літературних жанрів. У своїх творах Е. Лір створив «особливий, ні на що не схожий світ» [Демурова 1978, с. 8], який спростовує всі норми, правила та закони здорового глузду. Його герої – диваки, характерною особливістю яких є ексцентрична поведінка та в багатьох випадках незвична зовнішність, що мешкають у вигаданих автором країнах та населених пунктах. Щоб унаочнити цей дивний світ, значно відмінний від повсякденного та звичного читачеві, Е. Лір ілюструє власні твори, майстерно переплітаючи вербальні та невербальні засоби художньої виразності. Його малюнки не просто супроводжують твір – вони збагачують відтворені художні образи, надають їм більшої промовистості та впливовості. Безперечно, Е. Ліра можна віднести до найвидатніших митців-синтезистів, що «володіють особливим талантом: до мистецького твору одного виду залучають окремі елементи іншого, увиразнюючи тим самим виражальні засоби, створюючи твір нової мистецької якості» [Фока 2013, с. 34].

Твори Е. Ліра *Nonsense Botany* розраховані на дитячу аудиторію, де «широко розповсюджено співіснування вербального та візуального кодів» [Alvstad 2013, с. 24]. Комбінування вербальної та невербальної складової дуже важливо особливо для читачів молодшого віку, оскільки «малоформатний текст без малюнка не сприймається», а «малюнок без тексту є малоінформативним» [Кияк-Редькович [www](http://www)]. Зазначимо, що твори, які містять елементи мови та інших знакових систем, – найпотужніший засіб надання впливу на реципієнта, оскільки «інтенція адресанту реалізується одночасно як за допомогою вербального коду, так і різноманітних невербальних засобів» [Гришаєва 2003, с. 107]. Творам Е. Ліра притаманна «прагматична поліфункціональність» [Кияк-Редькович [www](http://www)]. Насамперед, вони здатні привернути увагу читача, зацікавити його, розважити, навчити мислити, сприяти розвитку фантазії, уявлення.

У випадку з перекладом творів, що містять поєднання вербальних та невербальних засобів художньої виразності, треба приділити увагу обом етапам перекладацького процесу – як етапу сприйняття та інтерпретування, так і етапу вибору/утворення остаточного перекладацького відповідника. Перший етап – розуміння та осмислення художнього твору – «має відбуватися із застосуванням категоріального іномистецького апарату» [Фока 2013, с. 35]. Під час сприйняття креолізованого твору «у відтворювальній уяві реципієнта будуть породжуватися асоціативні паралелі з іншими видами мистецтва, виникатимуть аналогії, що будуть виходити за межі мистецтва літератури» [Фока 2013, с. 36]. Інтерпретація досліджуваних творів ускладнена через те, що автор вигадує чималу кількість рослин, на позначення яких він утворює лексичні нонсенси. Тлумачення нонсенсних одиниць завжди ускладнене, оскільки будь-який нонсенс виключає можливість однозначного тлумачення [Вороніна 2012]. Завдяки такій онтологічній властивості як неоднозначність, кількість варіантів тлумачення нонсенсу може потенційно дорівнювати кількості його реципієнтів. Сама назва серії творів – *Nonsense Botany* – вказує на їх незвичність, що вже з самого початку читання вказує реципієнтові на необхідність застосовування творчих підходів до інтерпретації.

На другому етапі перекладацького процесу – етапі обирання/утворення остаточного відповідника – труднощі обумовлені тим, що у випадку з перекладом лексичних нонсенсів не існує та не може існувати готових сталих перекладацьких рішень. Нонсенсні одиниці належать до безеквівалентної лексики, що змушує перекладача шукати нестандартні рішення, у певних випадках докладати зусиль задля пошуку/відтворення влучного відповідника, активізуючи весь креативний потенціал. Специфіка творів Е. Ліра *Nonsense Botany* полягає в тому, що вони належать до текстів з повною креолізацією, тобто до таких,

де «між вербальним та іконічним компонентами встановлюються синсемантичні відносини: вербальний текст повністю залежить від зображального ряду, й саме зображення виступає як облігаторний (обов'язковий) елемент тексту» [Валгіна 2003]. Отже, при виборі остаточного перекладацького відповідника треба пам'ятати, що значення вербального та невербального компонентів «не просто складаються, а тісно переплітаються одне з одним» [Анисимова 2003, с. 11].

Зупинимось докладніше на вербальній складовій творів. На позначення вигаданих рослин автор утворює словосполучення, де в більшості випадків один компонент – узуальна лексична одиниця, другий – нонсенсна лексема. Щоб зробити назви придуманих рослин схожими справжні, автор запозичує узуальні лексеми з латини: *pyramidalis*, *singularis*, *utilis* тощо. З тією ж метою піддає лексеми-нонсенси фонографічній адаптації – наводить звукові сполучення, характерні для латини. Наведемо відповідні приклади з їх перекладом українською. Оскільки зображення в даному випадку невід'ємне від тексту, наводимо разом вербальну та невербальну складові:

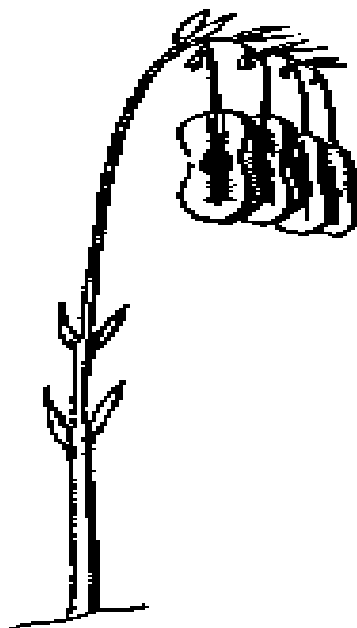


Рис. 1 *Guittara Pensilis*

<i>Guittara Pensilis</i>	<i>Гитарія висяча</i>
--------------------------	-----------------------

До складу назви рослини належить лексична одиниця з латини *pensilis* та вигадана *guittara*, яку автор утворив на основі узуальної лексеми англійської мови *guitar*, дещо адаптувавши задля схожості з латинськими назвами справжніх рослин. Під час перекладу узуальної лексеми *pensilis* був використаний її словниковий відповідник – *висячий*; під час перекладу *guittara* – *гитарія* перекладач наслідував аналогічну мету, що й автор: зробити назву вигаданої рослини якомога близькою до узуальної назви латиною. Розпізнавши техніку утворення лексеми-нонсенсу, перекладач використав словниковий відповідник *guitar* – *гітара* та адаптував його, наблизивши до узуальних назв, як, наприклад, *мамільрія* або *ламінарія*.

У прикладі нижче розглянемо, як перекладач впорався з перекладом назви, до складу якої належить двокомпонентна лексема-нонсенс:

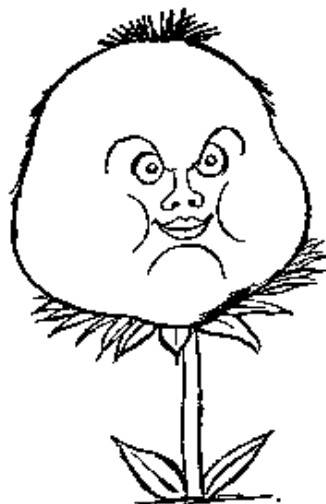


Рис. 2. *Phattfacia Stupenda*

<i>Phattfacia Stupenda</i>	<i>Повновидія незвичайна</i>
----------------------------	------------------------------

Назва наведеної рослини поєднує узуальну лексему латини *stupenda* та нонсенсну *phattfacia*, утворену за рахунок словоскладання, тобто «цільнооформленого з'єднання двох та більше морфем, які виступають в якості кореневих в окремих словах» [Бортичук, Верба 1990, с. 66]. Елементи, які належать до складного слова, «отримують цілісність та структурну когерентність, що дозволяє їм функціонувати в реченні в якості самостійної лексичної одиниці» [Арнольд 1986, с. 108]. У випадку з утворенням *phattfacia* ефект нонсенсу досягається за рахунок поєднання основ двох узуальних одиниць *phat* та *face*. Під час утворення варіанту перекладу спостерігаємо деякий відхід від застосування словникових відповідників. Так, відповідником латинського *stupendus* є *дивовижний, чудовий*, а перекладач обрав варіант *незвичайна*, тим самим підкресливши неординарність рослини. Словникові відповідники англійських *phat* – *пречудовий* та *face* – *обличчя, лице, зовнішній вигляд, вид спереду, фасад* стають у пригоді під час перекладу, але доволі опосередковано. Утворений варіант *повновидія* свідчить, що перекладач керувався не стільки вербальною складовою твору, скільки візуальною. Зображення на малюнку красномовно вказує на зовнішні характеристики, підкреслені перекладачем.

Звернемо увагу на переклад назви рослини, до складу якої належать дві нонсенсні лексеми:

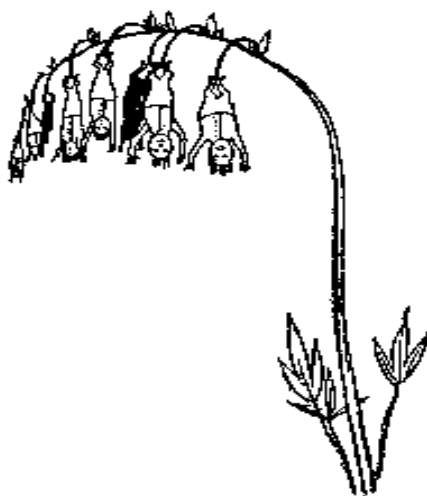


Рис. 3. *Manupeepia Upsidownia*

<i>Manupeepia Upsidownia</i>	<i>Багатолюдія догоринога</i>
------------------------------	-------------------------------

Перший елемент *manypeeplia* побудовано за рахунок словоскладання основ двох узуальних одиниць: *manu* + *people*. Другий елемент *upsideownia* утворено шляхом міжслівного накладання – такого словотвірного способу, коли «обидві вихідні базові морфемі вживаються у складі новоутворення, а їх (довільні) фрагменти накладаються один на одного завдяки ідентичності правопису або вимови» [Журавлев 1982, с. 87]: *upside* + *down*. Під час перекладу обох компонентів очевидним є опора на структуру їх утворення. Так, розпізнавши техніку будівництва першого *manypeeplia*, перекладач, віднайшовши словниковий відповідник *manu* – *багато*, та обравши варіантний відповідник *people* – *люди*, застосовує основоскладання та отримує *багатолюдія*. Спираючись на формування другого елементу *upsideownia*, зі словникових відповідників *upside down* – *догори дном (ногами)*; *шкереберть*, *перевертом* перекладач обирає *догори ногами*, що якнайкраще відповідає зображенню, та утворює від нього власний відповідник *догориного*.

Приклад нижче так само містить два лексичних нонсенси:



Рис. 4. *Bluebottlia Buzztilentia*

<i>Bluebottlia Buzztilentia</i>	Синьопляшкія дзизкуча
---------------------------------	-----------------------

Формування першого елементу *bluebottlia* здійснено шляхом складання узуальних *blue* та *bottle*. Відносно другого компоненту – *Buzztilentia* – неможна зробити остаточних висновків щодо техніки його утворення. Усередині можна розпізнати узуальну лексему *buzz*, а решта – фрагмент *tilentia* залишає відкритим питання, від якої одиниці його утворено: чи це авторська орфографія узуальної *talent*, чи це утворено від *lentil*. Варіант перекладу *синьопляшкія* здійснено на основі структури *bluebottlia* шляхом обирання словникових відповідників кожного з елементів: *blue* – *синій* та *bottle* – *пляшка*. Відповідник *дзизкуча* відображає лише один з фрагментів *Buzztilentia*. Перекладач спирався на *buzz* – *дзижчати* та на невербальну складову – малюнок, на якому зображені комахи. Ця рослина залишає й відкритим питання щодо деякої неузгодженості між вербальною та невербальною складовими: назва *Bluebottlia Buzztilentia* містить посилання на синю пляшку, а на малюнку жодної пляшки не зображено.

У результаті дослідження ми дійшли **висновків**, що переклад креолізованих текстів, які містять елементи нонсенсу, здійснюється із залученням величезного творчого потенціалу перекладача. Труднощі, пов'язані з перекладом семіотично ускладнених текстів, виникають на обох етапах перекладацького процесу: на етапі сприйняття та тлумачення тексту та на етапі пошуку/відтворення перекладацького відповідника. На етапі інтерпретації труднощі перекладу пов'язані переважно з вербальною складовою, оскільки лексичний нонсенс виключає однозначність тлумачення. На другому етапі – утворенні відповідника – труднощі спричинені, насамперед, необхідністю збереження зв'язку в мові перекладу між вербальною та невербальною складовою тексту. **Перспективи** подальших досліджень полягають у вивченні особливостей перекладу креолізованих віршованих творів.

*Література*

*Анисимова Е.Е.* Лингвистика и межкультурная коммуникация (на материале креолизованных текстов): учеб. пособие [для студ. фак. иностр. яз. вузов] / Е. Е. Анисимова. – М. : Academia, 2003. – 128 с. *Арнольд И.В.* Лексикология современного английского языка : учебник [для ин-тов и фак. иностр. яз.] / И.В. Арнольд. – [3-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Высш. шк., 1986. – 295 с. *Бортичук Е.Н.* Сложное слово синтаксического типа и межуровневое варьирование / Е.Н. Бортичук, Л.Г. Верба // Проблемы варьирования языковых единиц : материалы к спецсеминарам ; [авторы-сост. проф. Арнольд И. В. и др.]. – К. : УМК ВО, 1990. – С. 65-83. *Валгина Н.С.* Теория текста : [учебное пособие] [Электронный ресурс] / Н.С. Валгина. – М. : Логос, 2003. – Режим доступа: <http://evartist.narod.ru/text14/01.htm>. *Вороніна К.В.* Структурно-семантичні та функціональні особливості лексичного нонсенсу в англомовному поетичному дискурсі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / К.В. Вороніна. – Харків, 2012. – 20 с. *Гришаева Л.И.* Креолизованные тексты – тексты XXI века? / Л.И. Гришаева // Возвращение к истокам французской культуры. Вестник ВГУ. Серия лингвистика и межкультурная коммуникация. – 2003. – № 2. – С. 107-109. *Демурова Н.М.* Эдвард Лир и английская поэзия нонсенса / Н. М. Демурова // Topsy-Turvy World, English Humor in Verse. – М. : Progress Publishers, 1978. – С. 5-22. *Дубовицкая Л.В.* Проблема перевода политических плакатов как культурно маркированных креолизованных текстов [Электронный ресурс] / Л.В. Дубовицкая // Электронный журнал «Вестник Московского государственного областного университета», 2011. – Режим доступа : [www.evestnik-mgou.ru/](http://www.evestnik-mgou.ru/). *Журавлев А.Ф.* Технические возможности русского языка в области предметной номинации / А.Ф. Журавлев // Способы номинации в современном русском языке. – М. : Наука, 1982. – С. 45-108. *Кияк-Редькович Л.Т.* Структурно-семантичні та прагматичні особливості креолізації малоформатних текстів дитячої літератури (на матеріалі сучасної англійської мови) [Електронний ресурс] / Л.Т. Кияк-Редькович. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/10979/18-Kiyak.pdf?sequence=1>. *Корда О.А.* Креолизованный текст в современных печатных СМИ: структурно-функциональные характеристики : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.01.10 «Журналистика» [Электронный ресурс] / О.А. Корда. – Екатеринбург, 2013. – Режим доступа : [elar.urfu.ru/bitstream/10995/18959/1/urgu1208s.pdf](http://elar.urfu.ru/bitstream/10995/18959/1/urgu1208s.pdf). *Сорокин Ю.А.* Креолизованные тексты и их коммуникативная функция / Ю.А. Сорокин, Е.Ф. Тарасов // Оптимизация речевого воздействия. – М., 1990. – 239 с. *Фока М.* Стратегії перекладу синтетичних образів Павла Тичини англійською мовою: монографія / М.В. Фока. – Кіровоград : МПП «Антураж А», 2013. – 240 с. *Alvstad C.* Children's Literature an Translation / C. Alvstad // Handbook of Translation Studies. – 2013. – Vol. 1. – P. 22-27.

УДК: 811.161.2:81'322.4:791.44

**ЗАПОЛЬСЬКИХ С.П., ГУСАК А.С.**  
(Запорізький національний університет)

## СПЕЦИФІКА ПРАГМАТИЧНОЇ АДАПТАЦІЇ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ ТЕЛЕСЕРІАЛУ “DEXTER” УКРАЇНСЬКОЮ ТА РОСІЙСЬКОЮ МОВАМИ

У статті розглядаються особливості прагматичної адаптації при перекладі телесеріалу “Dexter”.

*Ключові слова:* прагматична адаптація, перекладацькі трансформації, гіпотекстовий, текстовий, гіпертекстовий рівні.

**Запольських С.П., Гусак А.С.** Специфика прагматической адаптации при переводе телесериала “Dexter” на украинский и русский языки. В статье рассматриваются особенности прагматической адаптации при переводе сериала “Dexter”.

*Ключевые слова:* прагматическая адаптация, переводческие трансформации, гипотекстовый, текстовый, гипертекстовый уровни.

**Zapolskykh S. P., Husak A.S.** Pragmatic Adaptation in Ukrainian and Russian Translation of “Dexter” Television Serial. This article addresses the peculiarities of pragmatic adaptation in the translation process of “Dexter” Television Serial into Ukrainian and Russian.

*Key words:* pragmatic adaptation, translation transformation, hypotextual, textual, hypertextual levels.

**Актуальність** даного дослідження визначається зростанням кількості кінематографічної продукції, різновиду найменш досліджених в перекладацькому аспекті аудіомедіальних типів текстів [Reiss]. **Метою** - є визначення особливостей прагматичної адаптації при аналізі перекладацьких прийомів на прикладі серіалу “Dexter”. Завдання полягають у дослідженні особливостей прагматичної адаптації при аналізі специфіка перекладу серіалу “Dexter” українською та російською мовами. **Об'єктом дослідження** є параметри аудіомедіальних текстів в аспекті перекладацької діяльності. **Предмет** - способи і засоби відтворення англомовних кінотекстів українською мовою.

**Матеріалом** є серіал “Dexter”, який здобув визнання глядачів та критиків, неодноразово номінувався на різні премії, такі як «Еммі», «IGN», «Satellite Awards» і